

Maud Eduards

7 maj 2011

Kroppspolitik

Stort tack för att jag blivit inbjuden att tala **kroppspolitik**,
mer specifikt om den svenska sexköpslagen och dess politiska innebörder.

(pp 2) Hur kan sexköpslagen tolkas i termer av handlingsutrymme och demokrati?

Hur kan prostitution kopplas till en bredare förståelse av kropp, kön och nation?

För fyra år sen kom jag ut med en bok som heter

Kroppspolitik – om Moder Svea och andra kvinnor

I den har jag tecknat utvecklingen i Sverige under 150 år, inte i form av arbete och politisk närvaro, utan i ett alternativt ljus: KVINNOKROPPEN
Boken består av 5 kapitel: Försvarsfrågan, abort, prostitution, akademien o kvinnorörelsen

Hur har kvinnors kroppar hanterats och förhandlats politiskt?

Hur kvinnors kroppar beslagtagits eller koopterats av nationen

Och hur kan självförsvar för kroppslig integritet formuleras?

Ingångar i boken:

Kvinnokroppen konstrueras som bortom det politiska

Moder Svea på riksdagshusets tak 1905 - då hade kvinnor i Sverige inte rösträtt (fick de 1921)

Visar ett gap mellan kvinnokroppens symbolvärde och kvinnors verkliga villkor

Också gap mellan olika kvinnor:

Vissa kvinnor görs till nationella markörer, försvaras/beskyddas –
andra görs tillgängliga

Mellan vördnad och våld

Min poäng: både den idealiserade och den exploaterade kvinnan fråntas sin status som demokratiska subjekt

Prostitution är en företeelse som åskådliggör en värld av föreställningar om kön, klass, etnicitet, kvinnokroppens nytta, mäns sexuella rättigheter och **politikens gränser**.

Prostitution är en företeelse som berör kvinnor i gemen.

”Horan” möjliggör hat mot kvinnor.

(pp 3)

Lagen om förbud mot köp av sexuell tjänst,
trädde i kraft 1 januari 1999:

Den som, - - -, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst sex månader. Brottsbalken 6 kap. 11§, senaste lydelse 2005:90.

Regeringens proposition 2010/11:77:

Straffmaximum ska höjas från fängelse i sex månader till fängelse i ett år.
(omröstning i riksdagen den 12 maj 2011)

Det nya, och exceptionella i ett internationellt perspektiv i slutet av 1990-talet, var att lagstiftarna trädde in aktivt på de prostituerade kvinnornas sida, mot sexköparna.

Lagen har också debatterats i Sverige alltsedan dess.

(pp 4) I propositionen inför lagen skrev den socialdemokratiska regeringen att det är ”ovärdigt och oacceptabelt att män skaffar sig tillfälliga sexuella

förbindelser med kvinnor mot ersättning”. Som skäl för sin politiska linje att endast kriminalisera sexköpare angavs att ”det inte är rimligt att också kriminalisera den som, åtminstone i flertalet fall, är den *svagare* parten som *utnyttjas* av andra som vill tillfredsställa sin egen sexualdrift” (Riksdagen, prop. 1997/98:55, s. 22 resp. 104. Mina kursiv).

Här sägs rent ut att parterna har olika utgångsläge i överenskommelser om sexuella tjänster, vilket kan tolkas ligga i linje med tankarna i Carole Patemans ojämlika könskontrakt. Kvinnor ”utnyttjas”. Samtidigt kan man notera att parterna inte är könsbestämda i lagen. Vi får själva läsa in kvinnor och män – och homosexuell prostitution.

Dessutom karaktäriseras den som utnyttjas som ”svagare”, inte exempelvis utsatt eller underordnad, vilket förminskar maktdimensionen i relationen. Genom att definiera prostituerade som svaga underbyggs också den paternalistiska statens legitimitet. Den som är svag måste försvaras och skyddas.

Jag har fem tankar om den svenska sexköpslagen och dess politiska implikationer (pp 5)

Jämte ett avslutande resonemang

1. Sexköpslagen ett verk av kvinnors organiserade krav
2. Synen på mäns sexualitet: från en naturaliserad manlig rättighet till en fråga om politik, en företeelse som kan omförhandlas
3. Kvinnor i prostitution äger rätt att tala mot män
4. Ett nationellt ”civilisationsprojekt”
5. Kvinnor inte sär-skilda

För det första står det klart att prostitutionsfrågan särskilt engagerat och organiserat kvinnor.

Lagen överensstämmer med de krav som kvinnliga politiker fört fram under flera år och som slutligen formulerades i den så kallade Kvinnofridspropositionen. Lagen har således sina rötter i två utredningar som presenterades 1995, Kvinnovåldskommissionens *Kvinnofrid* och Prostitutionsutredningens *Könshandeln*.

Kvinnofrid har ett tydligt maktperspektiv på mäns våld mot kvinnor. Prostitutionsutredningen däremot höll fast vid likabehandlingsprincipen. Regeringen/staten valde att ta parti för våldsutsatta kvinnor mot män som förövare.

Kvinnorörelsen, främst Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer/ROKS, folkvalda kvinnor och andra centralt placerade feminister har gemensamt drivit frågan. År 1997 lyckades S-kvinnor på socialdemokraternas partikongress få igenom ett beslut om kriminalisering av sexköpare. Även den ”gamla” kvinnorörelsen, som Fredrika-Bremerförbundet, var aktiva.

Detta är demokrati i betydelsen att utomparlamentariska grupper samverkat med kvinnor i riksdagen. Kvinnors starka politiska representation och *närvaro* varit avgörande för den nya lagens tillkomst (jfr Svanström).

Politiskt aktiva kvinnor har framgångsrikt försvarat vad de betraktar som kvinnors kroppsliga integritet.

Med sexköpslagen har staten närmat sig en feministisk maktförståelse av prostitution. Den (sexual)liberala tanken om förhandlingar mellan jämbördiga parter har inte fått gehör.

För det andra - om synen på mäns sexualitet

Ny kroppspolitik: Män är inte benämnda som förövare i lagen.

Men undertexten är en utveckling från en institutionaliserad föreställning om mäns legitima rätt att utnyttja kvinnor(s kroppar) till en syn på mäns sexualitet som en *förhandlingsbar, politisk fråga*.

Nu betraktas männen, inte kvinnorna i prostitution, som problemet. Män har ”gått från norm till avvikelse”, som etnologerna Anna Ljung och Rebecka Lennartsson skriver (2004, s 123). Men männen är inte avvikare i patologisk mening, det vill säga sjuka som behöver vård, utan tillräckligt normala och friska för att kunna straffas.

Sexköpslagen kan ses som en protest mot prostitutionens normalisering, det vill säga att manlig sexualdrift är naturlig och oföränderlig, något som inte kan diskuteras bort. Män har frångått en väl förankrad medborgerlig rättighet. Tanken att män har ”behov” och rättmätiga krav på tillgängliga kvinnokroppar är emellertid knappast övergiven i praktiken, även om en klar majoritet svenskar säger sig stödja lagen.

Med sexköpslagen har den manliga överordningen fått ett ansikte, ett politiskt ansikte. Ingen annan offentlig politik tar så klart ställning mot mäns kroppsliga krav på sexuellt tillgängliga kvinnor.

Det är en strukturell förståelse av könsrelationerna, som friskriver den utsatta kvinnan från individuellt ansvar.

Hon kan kanske sägas ha ”valt” att prostituera sig men hennes valmöjligheter är både begränsade och orimliga, enligt denna syn på maktordningen. Eller med Catharine MacKinnon: ”If prostitution is a free choice, why are the women with the fewest choices the ones most often found doing it?” (1993, s. 28). Den prostituerades ”val” är ett svar på mäns krav på sexualitet mot betalning.

Efterfrågan definieras också som problemet i arbetet för lagen.

För det tredje ligger det något demokratiskt viktigt i att prostituerade kvinnor *inte* är kriminaliserade och mönstrade på samma sätt som förelagens tillkomst.

Den prostituerade har inga individuella rättigheter, skrev Simone de Beauvoir i *Det andra könet* för mer än 50 år sedan. Beskrivningen äger fortfarande giltighet i ett globalt perspektiv.

Den svenska sexköpslagen kan dock ses som ett undantag då den ger kvinnor i prostitution möjlighet att agera som *rättssubjekt*. De kan tala för sig själva, som individer och kollektiv, utan att riskera straff. De skulle också kunna vittna mot sina kunder - i princip *tala mot män*, peka ut könsrelationer som präglas av utnyttjande, dominans och underordning.

Utsatta kvinnor äger rätt att benämna bättre bemedlade mäns exploatering och våld. Misstanken att den svagare parten, brottsoffret, endast undantagsvis kommer att utnyttja denna möjlighet, är befogad. Det är i hög grad en röst av symboliskt värde. Men den hörs exempelvis när sexköpande domare granskas av medierna och kritiseras för alltför lindriga straff. Det har blivit legitimt att synliggöra sexköpande män, även de på höga poster i samhället som tidigare levtt skyddade.

Hur sexualbrott kommer att betraktas i framtiden kommer bland annat visa sig i om den prostituerade kvinnan kallas som målsägande - i så fall brott mot hennes person - eller som vittne till brott mot allmän ordning.

För det fjärde – om ett nationellt ”civilisationsprojekt”

Om man, som Simone de Beauvoir, Carole Pateman, Catharine A. MacKinnon och flera andra teoretiker, kopplar mäns rätt att ostraffat köpa

sex med en mer allmän syn på kvinnokoppen som tillgänglig och utsatt, vad betyder då en kriminalisering av sexköpare?

Ett svar kan vara att när prostitutionskunder hindras från att köpa sex minskar betydelsen av en företeelse där män utvecklar en stark inbördes lojalitet. Det finns en tradition att män som går till prostituerade skyddas av andra män. Den moraliska gränsen mellan de som köper sex och de som inte köper sex blir på det sättet flytande. Denna sammanhållning mellan män fungerar som en makt- och kontrollhandling – mot kvinnors kroppsliga integritet.

Sexköpslagen riktar i princip fokus mot mäns beteende, bort från kategorin kvinnor, vad kvinnor gör och hur kvinnor är. Män är, som sagt, inte benämnda i lagen, men väl underförstådda som sexköpare. De har synliggjorts som en problematisk grupp.

Reformen kan ses som feministisk politik i meningen kamp mot manlig överhöghet. För att specificera kan man förstå det som att en viktig aspekt av homosocialiteten, lojaliteten mellan män, är bruten.

Den ensartade, allmänna kategorin män har delats upp i två: ”normala”, ”civiliserade” män (i allians med kvinnor) och kriminaliserade, ”onormala”, ”ociviliserade” män.

Staten har tagit ställning mot vissa män.

Att göra vissa svenska män till främlingar kan tolkas som att dessa måste stötas ut om bilden av den goda svenske mannen skall kunna upprätthållas.

Män kan nu ses som sär-skilda.

Priset för att värna denna nationella självuppfattning inneburit något ovanligt: mäns handlingsutrymme har begränsats.

För det femte – Kvinnor inte sär-skilda

Om den prostituerade kvinnans kropp fungerar som ett verktyg för relationer mellan män, för att referera den franska filosofen Luce Irigaray, hur har dessa relationer förändrats av att sexköp blivit brottsligt?

Om kvinnor historiskt betraktats som två kategorier, ärbara och fallna, eller madonnor och horor, vill jag se det som att den gränsen har luckrats upp, om än på ett principiellt plan. Genom att *inte* straffbelägga sexuell tillgänglighet mot betalning har prostituerade kvinnors specifika sårbarhet knutits ihop med kvinnors villkor i allmänhet. Och genom kriminaliseringen av sexköp, å andra sidan, har mäns kontroll av kvinnors tillgänglighet minskat.

Min tolkning är att förbudet mot köp av sexuella tjänster betytt att kvinnors demokratiska handlingsutrymme ökat på bekostnad av mäns. Men också, obehagligt nog, på bekostnad av kvinnor i prostitution utanför Sveriges gränser, som fortfarande står till (svenska) mäns förfogande.

(pp 6) Fem tankar - med andra ord

- en feministisk maktförståelse av prostitution
- efterfrågan definieras som problemet
- kvinnor i prostitution målsägande eller vittne till brott mot allmän ordning?
- staten tagit ställning mot personer (läs: män) som köper sex
- staten tagit principiell ställning mot uppdelningen av kvinnor i madonnor och horor

Slutord

Mina resonemang om kvinnors ökade frihetsgrader är politikteoretiska. I praktiken är det stora problem förknippade med att göra en näst intill naturaliserad företeelse, som mäns sexköpsbehov, brottslig.

I ett historiskt perspektiv har den sexuellt tillgängliga kvinnokroppen återkommande beskrivits som *en fara för den allmänna ordningen*.

Ur en nationell synvinkel innebär prostitution förfall, smitta, kriminalitet, droger, illegal människohandel samt, inte minst, att rikets säkerhet äventyras.

I mitt feministiska maktperspektiv däremot utgör prostitution i första hand ett hot mot kvinnors kroppsliga integritet.

Här finns en konflikt mellan nationalstatens ”allmänna” intressen och kvinnokroppens villkor.

Den allmänna ordningen snarare än den enskilda kvinnan tenderar att få en överordnad betydelse, både i lagen och i den offentliga debatten. Men det är också intressen som kan samverka, vilket jag menar skett i den svenska sexköpslagen. En offentlig politik som värnar medborgarnas säkerhet och trygghet går hand i hand med en politik som bättre tillvaratar kvinnors kroppsliga säkerhet.

Vikten av att värna nationens säkerhet och självbild, eller att hindra kriminalitet och sjukdomar, är återkommande argument. Lagen har också försvårat för trafficking att slå rot i Sverige. Men regeringens önskan om att mota bort kriminella grupper har också kunnat användas som hävstång för att skärpa lagstiftningen.

Men lagen är inte problemfri.

De olika argumenten bakom lagen, textens könsneutrala formuleringar, den lindriga straffskalan om sex månader (motsvarar snatteri), liksom det

bristande intresset att långsiktigt bistå kvinnor i prostitution visar också på statens ambivalenta hållning i frågan.

Framför allt finns det en offentlig motvilja mot att benämna (svenska) män som problem i någon bemärkelse, vilket ligger i linje med övrig svensk jämställdhetspolitik. Att peka ut män som förövare och därmed påtala att de *inte* agerar beskyddare är därför en socialt förbjuden handling, som jag skriver i min bok *Förbjuden handling – om kvinnors organisering och feministisk teori* (från 2002).

Manlig destruktivitet får inte avslöjas.

Men dessa svagheter fråntar inte lagen dess betydelse som demokratisk handling, både vad gäller framväxten, innehållet och de politiska implikationerna. (pp 7) *En lag av stort (feministiskt) symbolvärde.*

Till sist, och detta är en viktig poäng:

Genom att kriminalisera sexköpande män har lagstiftarna uttalat att Sverige *inte* kan betraktas som ett jämställt land. Om de hade ansett att jämställdhet och reell demokrati råder borde den logiska lösningen ha varit (om man inte väger in moraliska argument) att låta prostitutionen förbli ett fritt – och ostraffat - val för båda parter. Men här *segrade demokratin över den nationella mytbildningen om Sverige som jämställt.*

Man säger också att prostitution inte hör hemma i ett jämställt samhälle.

Det viktiga med lagen; den utgör ett avsteg från ett sedan länge etablerat men osynligt kroppspolitiskt projekt: att ett politiskt subjekt inte bara är en man som äger sin egen kropp utan dessutom har tillgång till kvinnors kroppar.

Därmed får lagen en bredare politisk betydelse utifrån tanken att genuin demokrati skapas av medborgare som inte bara värnar sin egen kroppsliga integritet utan även respekterar andras.

Ett viktigt fundament i nationsbyggandet, sammanvävningen av mäns försvar av och tillgång till kvinnor, har undergrävts.

Andra mer demokratiska villkor har förhandlats fram av och för kvinnor.

Kvinnors kroppsliga integritet och handlingsutrymme har ökat.

Kvinnors kroppar ska inte vara tillgängliga för sexköp.

Själva *transaktionen* ställs i fokus. Med lagen i ryggen kan kvinnor definiera mäns handlingar i termer av ansvar, makt och politik.

En ny feministisk kroppspolitik?!

Tack för er uppmärksamhet!